

LÄRARHANDLEDNING

DEN UNDERJORDISKA HIMLEN

Surrealism

i Moderna Museets samling

MODERNA MUSEET

Man Ray, Oförstörbart objekt, 1923/1965

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet © Man Ray Trust/Bildupphovsrätt 2025

Omslag:

Karl Axel Pehrson, Octett 1976

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet © Karl Axel Pehrson/Bildupphovsrätt 2025

INNEHÅLL

4 INTRODUCTION

5 VAD ÄR SURREALISM?

6 OM UTSTÄLLNINGEN

7 UTSTÄLLNINGENS TEMAN

8 SOM I EN SKOG

11 NÄTVERK I TID OCH RUM

12 KONFLIKT, KAOS, AVGRUND

14 Filmrummet: DADA OCH STADEN SOM SCEN

15 BYRÅN FÖR SURREALISTISKA STUDIER

16 Surrealismens manifest

17 Manifest som konst

18 ATT SÖKA DET OSYNLIGA

21 BEGÄR OCH IDENTITET

23 DRÖMMEN SOM MOTSTÅND

25 ORD OCH BEGREPP

26 TRIVSELREGLER FÖR SKOLOR VID MUSEIBESÖK

INTRODUKTION

VÄLKOMNA TILL MODERNA MUSEET!

Den här handledningen är framtagen för utställningen *Den underjordiska himlen – Surrealism i Moderna Museets samling*, som visas 26 oktober 2024 – 11 januari 2026.

Materialet är ett stöd för lärare i bild, historia, svenska och samhällskunskap och lämpar sig för tvärvetenskapliga projekt. Fokus ligger på att utveckla elevernas visuella läskunnighet, kritiska tänkande och historiska förståelse, samt deras förmåga att utforska identitet, skapa egna bilder och analysera konstens roll i samhället.

Frågorna i handledningen kan användas inför eller efter museibesöket, eller som inspiration i klassrummet för att utforska surrealismens idévärld.

Koppling till läroplanen:

- Analysera och uttrycka budskap i bilder
- Utveckla kreativitet, experimentlusta och förståelse för historiska och kulturella sammanhang
- Utforska hur identitet formas och uttrycks
- Undersöka konstens roll i samhällsdebatt och förändringsprocesser

Museets samling och de flesta av konstverken i utställningen finns sökbara i vår konstdatabas: [Sök i Samlingen](#)

I slutet av handledningen finns en ordlista. **Ord och begrepp i listan är markerade såhär.**

VAD ÄR SURREALISM?

I *Surrealismens manifest* uppmanade författaren André Breton konstnärer att förena dröm och verklighet för att skapa en "surrealitet" – en högre form av verklighet. Inspirerade av Sigmund Freuds teorier om det undermedvetna utforskade surrealister hur undertryckta känslor och minnen påverkar oss, och de skildrade drömmar och fantasier i konst och litteratur.

Med tekniker som fri association och **automatisk skrift** skapade de oväntade och överraskande verk som bröt med traditioner och logik. Intresset för drömmar, slump, begär, **ockultism** och psykoanalys lever vidare i en global rörelse som fortsätter att inspirera samtida konstnärer.

Surrealismen uppstod under mellankrigstiden – i en period av stor osäkerhet som medförde stora förändringar. Det finns många paralleller till dagens utmaningar med politisk splittring, väpnade konflikter i vårt närområde, ekonomisk instabilitet och en snabb teknisk utveckling.

Då och nu:

Hur såg världen ut för 100 år sedan när surrealismen växte fram, jämfört med idag? Vilka likheter och vilka skillnader kan vi finna?

Hur kan konst och litteratur hjälpa oss att förstå vår samtid?

På vilket sätt kan drömmar påverka vårt sätt att uppfatta verkligheten?

René Magritte, Den röda modellen, 1935
Foto: Prallan Allsten, Moderna Museet © René Magritte/Bildupphovsrätt 2025

Joan Miró, Huvud av katalansk bonde, 1925
Foto: Åsa Lundén/Moderna Museet © Successió Miró/Bildupphovsrätt 2025

OM UTSTÄLLNINGEN DEN UNDERJORDISKA HIMLEN

Surrealismen är inte en stil – det är ett sätt att betrakta världen. Genom att utforska drömmar, det undermedvetna och det osynliga ifrågasatte surrealister invanda traditioner för att skapa större frihet för individen och samhället.

Utställningen *Den underjordiska himlen – Surrealism i Moderna Museets samling* markerar hundraårsjubileet av surrealismens första manifest, skrivet 1924 av André Breton. Utställningen utforskar museets surrealistiska samling och visar hur rörelsen fortsatt påverkar och är relevant i vår tid. Här möts verk från surrealismens dåtid och nutid. Målningar, skulpturer, böcker, film och scenkonst från 1920-talet fram till idag visar på mångfalden i rörelsens uttryck.

Titeln på utställningen är inspirerad av en text av den franske författaren Jean Genet och den svenske dramatikern Lars Noréns roman *I den underjordiska himlen*.

Surrealismen kan ta sig många olika uttryck. Här några exempel från utställningen:

Joan Miró, Den röda figuren, 1927
Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Successió Miró/Bildupphovsrätt 2025

Francesca Woodman, Så jag nådde en punkt där jag inte behövde översätta noterna; de gick direkt till mina händer, Providence, Rhode Island, 1976
© Woodman Family Foundation/Bildupphovsrätt 2025

Pablo Picasso, Målaren, 1930
Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Succession Picasso/Bildupphovsrätt 2025

Constantin Brancusi, Den nyfödde II, 1919-21
Foto: My Matson/Moderna Museet
© Succession Brancusi – All rights reserved
Bildupphovsrätt 2025

UTSTÄLLNINGENS TEMAN

Utställningen är indelad i åtta tematiska rum, vart och ett ger en unik inblick i surrealismens idévärld. Handledningen går från sida åtta och framåt igenom samtliga rum i den ordning de kommer i utställningen. Här följer en kort sammanfattning av dem:

SOM I EN SKOG – Skogen representerar det okända och undermedvetna för surrealister, där rädsla möter magi och intuition.

NÄTVERK I TID OCH RUM – Genom internationella nätverk spreds och utvecklades surrealismens idéer över tid och plats.

KONFLIKT, KAOS, AVGRUND – Experiment med film, fotografi och nya tekniker blev centrala för att utforska gränserna mellan fantasi och en verklighet präglad av konflikt och osäkerhet.

DADA OCH STADEN SOM SCEN – I filmrummet utforskas **dadaismen** – surrealismens föregångare – och hur staden blev en arena för konstnärliga experiment.

BYRÅN FÖR SURREALISTISKA STUDIER – På *Surrealisternas forskningsbyrå* i Paris samlades konstnärer och allmänhet för att dela visioner och utforska det undermedvetnas kraft.

ATT SÖKA DET OSYNLIGA – Genom metoder som **automatisk skrift**, slump och andliga praktiker utforskade surrealister dolda dimensioner och öppnade nya kreativa vägar.

BEGÄR OCH IDENTITET – Kropp, kön och mänskligt begär stod i centrum för surrealismen. Konstnärerna utmanade normer och undersökte identitetens föränderliga natur.

DRÖMMEN SOM MOTSTÅND – Drömmens kraft användes som ett verktyg för att skapa alternativa verkligheter och utmana orättvisor.

SOM I EN SKOG

För surrealisterna kom skogen att fungera som en metafor för det omedvetna – en plats fylld av både rädsla och magiska upptäckter. I utställningens första rum utforskas deras fascination för det irrationella och imaginära.

De hyllade det fantastiska och kritiserade det moderna samhället för hur det får oss att förlora kontakten med vår inneboende intuition och kreativitet. Inspirerade av Sigmund Freuds teorier om det undermedvetna ville de frigöra sig från logikens begränsningar och nå en djupare verklighet.

Surrealistisk konst är fylld av symbolik och motsägelser. Med experimentella tekniker som film, foto och performance utforskade de det oväntade. André Breton liknade filmupplevelsen vid att gå vilse i en skog – en plats där varje steg leder till nya upptäckter. De skapade även meningslösa maskiner – konstruktioner utan praktisk funktion som existerade enbart för sin egen skull.

Wifredo Lam, Tropisk växtlighet, 1945/1948

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Wifredo Lam/Bildupphovsrätt 2025

Hur känns det att befinna sig i en skog?
Upplever du frihet, trygghet eller kanske oro?

Kan du komma på en annan plats som ger samma känsla av det oväntade eller mystiska?

Är naturen något vi ska forma efter våra behov, eller kan vi se den som besjälad och med egen kraft?

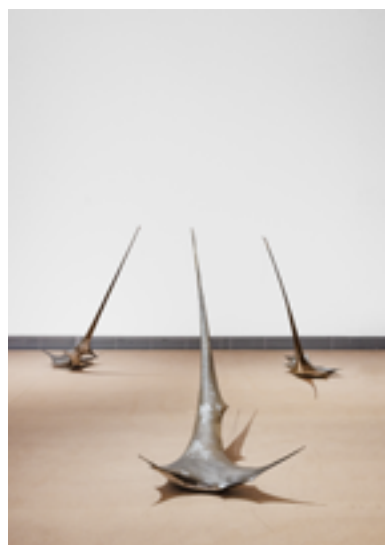
Bildfrågor:

Vilken känsla inger växtligheten i Wifredo Lams verk?

Jämför Jan Håfströms målning med Thale Vagens skulpturer.

Övning:

Föreställ dig en händelse som utspelar sig i en skog. Skriv fritt och låt fantasin flöda utan att censurera dig själv.

Thale Vagen, Rakaflöt, 2019
Foto: My Matson/Moderna Museet
© Thale Vagen/Bildupphovsrätt 2025

Jan Håfström, Skogen, 1967/1968
Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Jan Håfström/Bildupphovsrätt 2025

Artikulerat moln, 1938

Wolfgang Paalen (1905–1959)

Ett paraply av tvättsvampar! Paalens verk väckte stor uppmärksamhet på den första internationella surrealistutställningen i Paris 1938. Inspirationen kom från poeten Lautréamonts ikoniska rad: "lika vackert som det slumpartade mötet mellan en symaskin och ett paraply på ett operationsbord." Verket speglar surrealisternas fascination för oväntade möten som bryter mot logikens lagar och skapar nya betydelser.

Skapa ett surrealistiskt stilleben!
Sätt ihop vardagsföremål med något oväntat och fotografera resultatet. Skriv en kort text som beskriver den nya, märkliga kombinationen.

Hur förändras vår uppfattning om ett föremål när det placeras i ett nytt och oväntat sammanhang?

Wolfgang Paalen, Artikulerat moln, 1938

Foto: Moderna Museet © Wolfgang Paalen Gesellschaft e.V. 2025

Lermusan/Mud Muse, 1968–71

Robert Rauschenberg (1925–2008)

I *Lermusan/Mud Muse* utmanar Robert Rauschenberg vår föreställning om vad en skulptur är. Den fyller rummet med ett organiskt och oförutsägbart ljudlandskap. Höga frekvenser pressar tryckluft genom ventiler i en öppen glastank fylld med lera och vulkanisk aska. Bubblande gejsrar bryter slumpmässigt fram och ljuden förändras när de passerar genom leran.

Inspirerad av surrealism och dadaism experimenterade Rauschenberg med slump och det okontrollerbara. Under sina Paris-vistelser ställde han ut med surrealisterna men utvecklade sin egen metod, där collage och slump blev centrala. Han förblev dock fristående från rörelsen och använde influenserna på sitt eget sätt.

Hur förändrar *Mud Muse* din syn på vad en skulptur kan vara?

Hur påverkar användandet av slumpen i skapandeprocessen vår uppfattning av konstverket?

Robert Rauschenberg, *Lermusan/Mud Muse*, 1968-71
Foto: My Matson/Moderna Museet © Robert Rauschenberg Foundation/Bildupphovsrätt 2025

Detaljbild av leran i *Lermusan/Mud Muse*.

NÄTVERK I TID OCH RUM

Surrealismen var en global rörelse där konstnärer samarbetade och bytte idéer över såväl landsgränser som världsdelar.

Den växte fram genom internationella nätverk som förenade konstnärer från Paris till Karibien, Latinamerika, Nordafrika och USA. Rörelsens antiauktoritära, antikoloniala och anti-rasistiska anda gav den kraft att ifrågasätta maktstrukturer och förmedla visioner om frihet och förändring. Även i Sverige satte surrealismen avtryck genom konstnärer som Eric Grate, Greta Knutson-Tzara och den viktiga Halmstadgruppen, samt författare som Gunnar Ekelöf och Artur Lundkvist.

Surrealisterna hämtade inspiration från både samtiden och historien. Äldre konstnärer som Giuseppe Arcimboldo och Hieronymus Bosch formade surrealismens estetik, liksom konst från urfolk i Oceanien och Nordamerika. Den sågs som uttryck för ett sannare skapande, utan de inskränkningar som den hämmande europeiska samhällsmoralen gav.

Hur kunde konstnärer från olika delar av världen påverka och inspirera varandra under surrealismens framväxt? Vilka paralleller kan dras till dagens globala konstscen?

David Alfaro Siqueiros, Nahuatl, Fredens väktare, 1940

Foto: Albin Dahlström/Moderna Museet © David Alfaro Siqueiros/Bildupphovsrätt 2025

Giuseppe Arcimboldo, hans skola,
Den trojanska hästen, ca 1700

Foto: Nationalmuseum

KONFLIKT, KAOS, AVGRUND

Surrealismen föddes ur den turbulens och osäkerhet som rådde under mellankrigstiden. Rörelsen utmanade etablerade gränser och utforskade människans psyke genom att förena det medvetna och det undermedvetna.

Mitt i denna föränderliga tid blev film och fotografi centrala verktyg för surrealismens vision. Filmens fragmentariska uttryck suddade ut gränserna mellan verklighet och fantasi, medan tekniker som slow motion och dubbla exponeringar fördjupade skildringen av det irrationella. Även Hollywood inspirerades av surrealismens lek med bildspråk.

Fotografiet blev en annan viktig plattform för experiment. Konstnärer som Man Ray och André Kertész använde tekniker som *fotogram* och fotomontage för att utmana synen på kropp, identitet och verklighet.

Surrealismens anda lever vidare idag genom ny teknik som artificiell intelligens (AI). I Agnieszka Polskas verk *Boken om blommor* används AI för att utforska det irrationella och utmana vår perception, i linje med surrealismens vision att öppna dörrar till nya, oväntade världar.

Agnieszka Polska, *Boken om blommor*, 2023
Stillbild ur film: *Med benäget tillstånd* av Galeria Dawid Radziszewski, Warszawa
© Agnieszka Polska 2025

André Kertész, *Satirisk dansare*,
Paris, 1926/ca 1970
© Estate of André Kertész 2025

Europa, 1932 (11:40 min)

Franciszka och Stefan Themerson,
(1907–1988 resp 1910–1988)

Europa från 1932 är ett **avantgardistiskt** mästerverk som skildrar Europas kaos och moraliska förfall under mellankrigstiden. Genom innovativa tekniker som fotocollage och **fotogram** speglas tidens oro i repetitiva bilder av vapen, förstörelse och ett pulserande hjärta.

Filmen, skapad i Warszawa, beslagtogs av nazisterna under andra världskriget och återfanns först 2019 i Tysklands nationalarkiv. Paret Franciszka och Stefan Themerson kombinerade konst, fotografi och poesi i ett kreativt samarbete. *Europa* visar hur experimentell film kan uttrycka något som traditionell film inte kan.

Se ett klipp ur filmen här: [Europa, 1932 \(11:40 min\)](#)

Varför tror du att nazisterna beslagtogs filmen *Europa*?

Hur kan konst användas som ett verktyg för protest mot orättvisor?

Vad kan en experimentell film uttrycka som en traditionell film inte kan?

Vilka nya tekniker eller medier använder konstnärer idag, och hur påverkar det deras konst? Kan digital konst uttrycka drömmar och fantasier på nya sätt? Hur?

Franciszka och Stefan Themerson, Stillbild ur filmen *Europa*, 1932

Filmrummet: DADA OCH STADEN SOM SCEN

I utställningens filmrum utforskar vi hur surrealismen hämtade inspiration från stadens liv och rörelse med sina drömlika och absurda uttryck. Rörelsens föregångare, **dadaismen**, använde staden som en arena för experiment och absurditeter, och utmanade både samhällsstrukturer och konstnärliga normer.

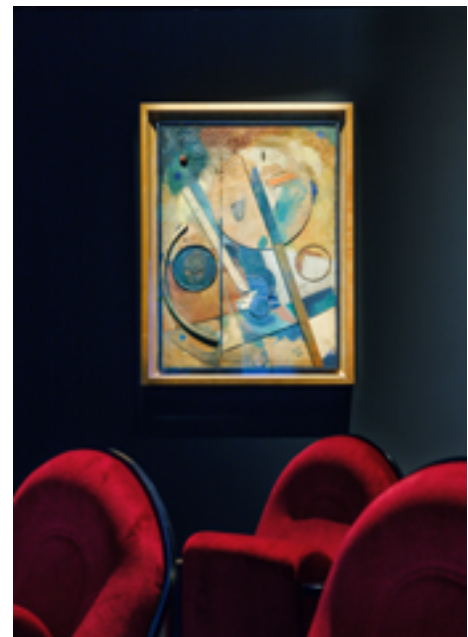
Under 1920-talet var Paris ett centrum för konst och kultur. Stadens gatuliv, skyltfönster och människor blev en scen där konstnärer, som flanörer, kunde observera det oväntade och absurda i vardagen – en ständig inspirationskälla till experimentell konst. Filmens fragmentariska språk blev ett viktigt verktyg för att fånga stadens absurditet och flyktiga ögonblick.

Surrealismen har sina rötter i dadaismen, en rörelse som protesterade mot första världskrigets meningslöshet och skapade ”antikons” som utmanade både politik och konstnärliga konventioner.

I filmrummet visas ett rullande filmprogram.

Hur kan storstaden, med sitt urbana landskap och gatuliv, fungera som inspiration och en plats för konstnärliga experiment?

Hur förändras vårt sätt att se på vardagliga miljöer när vi betraktar dem genom surrealismens idéer?

Kurt Schwitters, Arbetarbild, 1919
Foto: My Matson/Moderna Museet

Louis Feuillade, Fantômas, 1913–14
och Les Vampires 1915–16. Stillbilder från film.
Foto: My Matson/Moderna Museet

BYRÅN FÖR SURREALISTISKA STUDIER

Föreställ dig en plats där människor samlas för att dela med sig av sina drömmar och förbjudna tankar. På 1920-talet drev surrealisterna en "forskningsbyrå" i Paris, dit allmänheten kunde komma för att berätta om sina inre världar och få dem nedtecknade.

Inspirerade av Sigmund Freuds teorier om det undermedvetna började surrealismen som en litterär rörelse, där tekniker som automatiskt skrivande användes för att fånga tankar utan censur.

Byrån för Surrealistiska studier blev ett centrum för experiment och idéutbyte, där konstnärer skapade ett surrealistiskt arkiv av drömmar och fantasier genom objekt, fotografier, film och litteratur. Dessa metoder syftade till att avslöja människans dolda psyke och nå djupare sanningar.

Hur kan samlandet och arkiverandet av drömmar och tankar, som i *Byrån för surrealistiska studier*, betraktas som en konstform?

Vilken roll spelar tekniker som automatiskt skrivande eller drömdagböcker i att utforska det undermedvetna?

Uppgift: Samla drömmar

Skapa ett arkiv av drömmar! För en drömdagbok under en vecka och skriv ner dina drömmar så snart du vaknar. Om du inte minns några drömmar, byt dagdrömmar med en vän.

Alternativt, inspireras av den svenske konstnären Erik Olsons verk *Dagen genom natten* (1935) och skissa dina egna drömmar. Hur skulle dina drömmar kunna se ut som konstverk?

Erik Olson, *Dagen genom natten*, 1935

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Erik Olson/Bildupphovsrätt 2025

Man Ray, *Surrealistisk seans*, 1924, Byrån för surrealistiska studier, André Breton i mitten. Simone Breton redo att transkribera drömmar.

© Man Ray 2015 Trust/Bildupphovsrätt 2025

Surrealismens manifest

År 1924 publicerade André Breton *Surrealismens manifest*, en kraftfull deklARATION som blev grunden för surrealismen. Manifestet formulerade rörelsens vision om att förena dröm och verklighet i en "öververklighet" och uppmanade till att tänka bortom rationella och estetiska regler. Det blev en nyckeltext för surrealismens strävan att frigöra individen och utforska det undermedvetna.

Jag tror på en framtida upplösning av dessa två till synes så oförenliga tillstånd, drömmen och verkligheten, i ett slags absolut verklighet, i vad man skulle kunna kalla en öververklighet, en surrealitet.

ur *Surrealismens manifest*, 1924

I rummet visas ett myller av surrealistiska verk: fotografier, skulpturer, objekt, litteratur och film.

Gösta Adrian-Nilsson,
Kvinna vid spegel, 1927

Foto: Tobias Fischer/Moderna Museet
© Gösta Adrian-Nilsson/Bildupphovsrätt 2025

Man Ray, Oförstörbart objekt,
1923/1965

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Man Ray Trust/Bildupphovsrätt 2025

Constantin Brancusi,
Porträtt av James Joyce, ca 1928

Foto: My Matson/Moderna Museet © Succession Brancusi –
All rights reserved Bildupphovsrätt 2025

André Breton, Det surrealistiska manifestet, 1924

Eugène Atget, Solformörkelse, Paris, ca 1910
Nobelbiblioteket.

Anna Riwkin, Salvador Dalí, u.å.
© Anna Riwkin/Moderna Museet 2025

Manifest som konst

Manifest är inte bara idéer på papper – de är kraftfulla deklara- tioner som syftar till att inspirera, engagera och provocera. På museet visas också manifest från andra rörelser, som Guerrilla Girls, en grupp anonyma feminister som sedan 1985 har utmanat sexism och rasism i konstvärlden genom slagkraftiga budskap och humor.

Deras berömda affisch *Måste en kvinna vara naken för att komma in på Met. museet?* kritiserar den bristande representationen av kvinnliga konstnärer i stora institutioner. Med humor och statistik avslöjade Guerrilla Girls exempelvis att Museum of Modern Art (MoMA) under 1980-talet hade fler verk förestäl- lande nakna kvinnor än verk skapade av kvinnliga konstnärer, en verklighet som de med sitt arbete ville förändra.

Denna och andra affischer av Guerrilla Girls visas i Visnings- magasinet på [skärm nr. 15: ”Lika villkor?”](#)

Hur kan ett manifest hjälpa oss att förstå en konstnärlig rörelse?

Kan ett manifest betraktas som ett konstverk i sig? Jämför *Surrealismens manifest* med Guerrilla Girls affischer.

Vad krävs för att skapa ett fram- gångsrikt manifest som inspirerar och påverkar? Kan du ge exempel från religion, politik eller konst?

André Breton, Det surrealistiska manifestet/
Manifeste du surréalisme, 1924
Nobelbiblioteket. Foto: My Matson/Moderna Museet

Guerrilla Girls, Do women have to be naked to get into the Met. Museum?, 1997
© Guerrilla Girls 2025

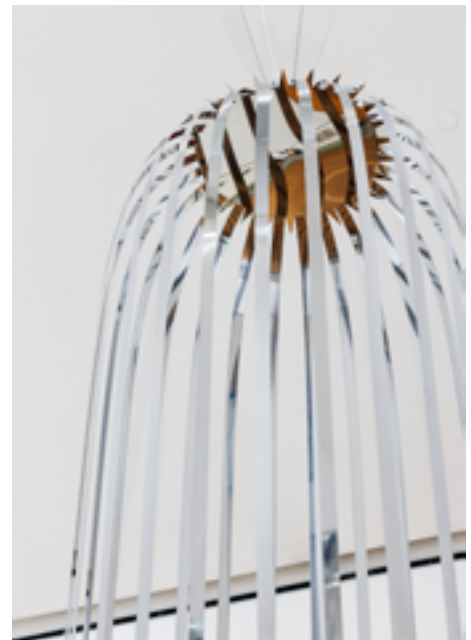
ATT SÖKA DET OSYNLIGA

Surrealisterna strävade efter att avslöja det dolda och osynliga genom att frigöra sig från logikens och kontrollens begränsningar.

Med tekniker som fri teckning, collage och frottage lät surrealisterna slumpen och det undermedvetna styra skapandet. De inspirerades av barn, mystiska traditioner och använde metoder som **automatisk skrift**, spel och hypnos för att öppna dörrar till dolda världar. Rörelsen hade även kopplingar till spirituella och ockulta traditioner som utforskade det övernaturliga.

Under andra världskriget gick många surrealisterna i exil till Mexiko och USA, där deras idéer fortsatte att utvecklas. På 1960- och 70-talen influerade surrealismens tankar nya uttryck, som happenings, och nya rörelser som Fluxus, där gränserna för skapandet fortsatte att utforskas.

Två samtida konstnärer som arbetar med det undermedvetna är Tarik Kiswanson och Fatima Moallim.

Tarik Kiswanson, Vestibules, 2016

Foto: My Matson/Moderna Museet. © Tarik Kiswanson 2025

Vestibules, 2016

Tarik Kiswanson (f. 1986)

Tarik Kiswansons kupolformade konstruktioner av stål och mässing reflekterar och fragmenterar både betraktaren och rummet. Inspirerade av sufiska meditationstekniker fungerar de som portaler till förändrade tillstånd, och skapar en parallell mellan surrealismens fascination för det undermedvetna och andliga praktiker.

Familjealbum, 2021

Fatima Moallim (f. 1992)

Fatima Moallim arbetar performativt med **automatiskt tecknande**. I verket *Familjealbum* breder känsliga linjer och kroppar ut sig över en grå linoleummatta, som ett alternativ till det familjealbum som aldrig blev av. Verket väcker frågor om tillhörighet och minnen, där de spröda linjerna framträder som hållristningar eller hieroglyfer.

Hur arbetar konstnärer med att göra det som inte syns för våra ögon synligt? Varför tror du surrealister lyckas med det?

Fatima Moallim, *Familjealbum*, 2021

Foto: Tobias Fischer/Moderna Museet © Fatima Moallim 2025

Cadavre exquis/Utsökt lik, 1929

André Breton, Valentine Hugo, Tristan Tzara och Paul Eluard

Genom spel och lekar ville surrealisterna låta slumpen skapa oväntade och kreativa resultat. Ett av deras mest kända verktyg för att utforska slumpens roll och det undermedvetna var *Cadavre exquis*, eller "Utsökt lik". Leken uppfanns 1925 och kan göras med både ord och bilder.

Har du gjort "vikgubbar" någon gång? Leken fungerar så att deltagarna turas om att skriva eller rita på ett papper, men de kan bara se sin egen del innan pappret viks och skickas vidare. När man vecklar ut pappret i slutet uppstår en överraskande kombination av ord eller bilder – ett verk som fångar det oväntade och det undermedvetna.

Ett exempel på detta är verket *Cadavre exquis* från 1929, som har fått namn efter leken, och som är skapat av André Breton, Valentine Hugo, Tristan Tzara och Paul Eluard.

Uppgift:

Skapa ditt eget *Cadavre exquis!*
Turas om att skriva eller rita på ett papper där varje deltagare endast ser sin egen del innan pappret viks vidare. Veckla ut pappret i slutet och upptäck den oväntade skapelsen tillsammans.

André Breton, Valentine Hugo,
Tristan Tzara, Paul Eluard,
Cadavre Exquis, 1929

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© André Breton/Bildupphovsrätt 2025
© Valentine Hugo/Bildupphovsrätt 2025
© Christophe Tzara 2025

BEGÄR OCH IDENTITET

Surrealisterna undersökte mänskligt begär och identitetens föränderliga natur på sätt som ofta provocerade. Dåtidens strikta könsroller utmanades genom att kön och sexualitet skildrades som något flytande och föränderligt. Trots att rörelsen dominerades av män spelade kvinnliga och queera konstnärer en betydelsefull roll. De ifrågasatte traditionella könsroller och skapade konst som förändrade synen på identitet och sexualitet. Även om många kvinnliga konstnärer reducerades till rollen som musa bidrog surrealismen till att öppna nya möjligheter för vem som kunde skapa konst och vilka ämnen som kunde utforskas.

Min guvernant 1936/1967

Meret Oppenheim (1913–1985)

Ett par vita pumps är hopbundna och serverade på ett silverfat, dekorerade som en stek vid en fin middag. Genom att placera vardagsföremål i oväntade kombinationer skapar Meret Oppenheim verk som utforskar sexualitet och kvinnans roll i samhället. Skorna kan tolkas som en fetisch – ett objekt med en laddad, ofta sexuell betydelse. Det snörade skoparet symboliserar också hur kvinnor tvingas in i roller genom sociala förväntningar och strukturer.

Dockans lek, 1938–49

Hans Bellmer (1902–1975)

Genom att arrangera ledade dockor i bisarra poser och fotografera dem utforskade Hans Bellmer kroppens fragmenterade former och begär. Verken är både groteska och erotiska och har setts som en protest mot nazismens ideal och moral. Bellmers konst ifrågasätter auktoritära normer och ideal. När nazistregimen stämplade den som *degenererad* och urartad flydde han till Paris och anslöt sig till surrealistkretsen.

Vilket vardagsföremål skulle du vilja lägga på ett fat och servera? Varför?

Vad betyder det för dig att surra fast någonting? Trygghet, kontroll, närhet, sammanhållning, paketering?

Meret Oppenheim, Min guvernant, 1936/1967
Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Meret Oppenheim/Bildupphovsrätt 2025

Hans Bellmer, Dockans lek, 1938-49
© Hans Bellmer/ Bildupphovsrätt 2025

Claude Cahun (1894–1954)

I am in training don't kiss me, 1927

Claude Cahun använde fotografi för att skapa suggestiva självporträtt som ifrågasatte könsroller och normer. Hon såg identitet som flytande och sammanhangsberoende och öppnade för tanken på ett tredje, neutralt kön. Cahuns konst utmanade dåtidens konservativa syn på kön och identitet och förblir en central referenspunkt i diskussioner om genus och queer konst.

Lotta Antonsson (f. 1963)

Seashell Girl No 21 (clam). Ur serien Seashell Girl, 2016

Lotta Antonsson kombinerar fotografi och collage för att kritisera hur kvinnor framställs i media och konst. I *Seashell Girl* blandar hon tidskriftsbilder från 1960- och 1970-talet med naturliga element som snäckkor och fossiler. Resultatet är ett ifrågasättande av kvinnlighetens klichéer och det manliga begäret som format synen på kvinnor i medier och konst.

På vilka sätt utmanade surrealismen sin tids syn på kön och sexualitet?

Hur kan konst användas för att ifrågasätta och förändra normer kring genus och identitet?

Hur kan störande konst ses som något positivt?

Claude Cahun, I am in training don't kiss me, 1927

Lotta Antonsson, Seashell Girl No 21 (clam), u.å.
© Lotta Antonsson, 2025

DRÖMMEN SOM MOTSTÅND

För surrealister var drömmen både en länk till det undermedvetna och ett verktyg för motstånd. Medlemmarna i rörelsen avvisade idén om att orättvisor är oundvikliga. Genom konst och skapande uppmuntrade surrealister människor att kämpa för en friare och mer rättvis värld. Genom att tänja på verklighetens gränser kunde de skapa alternativa verkligheter och ifrågasätta det självklara.

Idag fortsätter konstnärer att använda drömmar och transformation som teman för att utforska nya verkligheter. Med inspiration från shamanism, magi, AI och cybernetik undersöker de hur vi kan förvandlas, ändra form och skapa nya sätt att vara.

Cecilia Germain (f. 1974)

Titel saknas. Ur serien Rest and Recovery/
Silent Resistance: Le rêve de griot, 2020

Cecilia Germain utforskar sömn som en form av motstånd i en värld som värderar produktivitet och konsumtion. Med rötter i den afrikanska diasporan reflekterar hennes konst över historiska och samtida maktstrukturer, särskilt med koppling till den transatlantiska slavhandeln, där vissa fick vila på andras bekostnad.

I detta fotografi av sin sovande far, skapat med en äldre storformatskamera och sammansatt av flera fotonegativ, fångar hon en drömlig känsla av mystik och motstånd. Verket lyfter vilans radikala potential, både i en kolonial historia och i dagens samhälle.

Cecilia Germain, Ur serien Rest and Recovery/
Silent Resistance: Le rêve de griot, 2020
© Cecilia Germain 2025

Toyen (1902–1980)

Myten om ljuset, 1946

Som ledande surrealist i Paris och Tjeckoslovakien skapade Toyen under andra världskriget hemlig konst som uttryckte motstånd mot nazistockupationen. I *Myten om ljuset* framträder en skugga av en människa mot en dörr. Personen håller en planta med uppräckta rötter i händerna, medan ett par vita handskar formar skuggan av ett skällande hundhuvud – ett uttryck för krigets osäkerhet och fara genom surrealismens bildspråk.

Agnieszka Polska (f. 1985)

Boken om blommor, 2021

Agnieszka Polskas kortfilm *Boken om blommor* använder AI-animationer för att berätta om en tid då människor och växter levde i symbios. Berättarrösten förklarar att människor en gång hjälpte till att pollinera stora växter. Men idag är blommorna mindre, på grund av förändringar som människor har orsakat genom teknik och växtförädling. Filmen väcker frågor om miljöförstöring och hur våra handlingar genom historien har lett till den ekologiska obalans vi ser idag.

Polska beskriver sin konst som manipulerad och konstgjord, men för henne är de känslor som hennes verk väcker det som är "äkta".

Agnieszka Polska, *Boken om blommor*, 2023

Stillbild ur film: *Med benäget tillstånd*, Galeria Dawid Radziszewski, Warszawa
© Agnieszka Polska 2025

Hur kan drömmar användas som ett verktyg för motstånd och protest i konsten?

Toyen, *Myten om ljuset*, 1946

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet
© Maria Cermínová/Bildupphovsrätt 2025

ORD OCH BEGREPP

Avantgardistisk betecknas konst som flyttar fram gränsen för vad som är accepterat som norm i samhället. Avantgardet beskrivs som en förutsättning för modernismens framväxt.

Automatisk skrift eller **automatism**: När man skriver med automatisk skrift gäller det att skriva så fort att de rationella tankarna och idéerna inte har en chans att hinna utöva någon kontroll över medvetandet.

Dadaism eller **dada** var en avantgardistisk inriktning inom konst och litteratur under modernismen, aktiv mellan 1916 och 1922. Rörelsen var en protest mot det samhälle som ansågs ha orsakat första världskriget. Dadaisterna skapade "antikontst" och använde slumpen som princip, irrationella arbetsätt och bröt mot klassiska ideal om skönhet.

Degenererad konst var samlingsnamnet för den konst som nazisterna ansåg "urartad" och som hotande på grund av att den uppmuntrade till fritt tänkande. Bland stilinriktningarna som nazisterna ansåg vara degenererad var dadaism, kubism, expressionism, fauvism, impressionism och surrealism.

Fotogram är en fotografisk bild skapad utan en kamera genom att placera objekt direkt på ytan av ett fotokänsligt material, såsom fotografiskt papper, och sedan exponera detta för ljus. På det sättet uppstod en vit bild av föremålet på den yta det skuggade medan bakgrunden blev svart.

Metamorfos inom konst syftar på en förvandlingsprocess där ett motiv gradvis ändrar form, utseende eller innebörd. Genom att låta bilder och figurer smälta samman, förskjutas eller utvecklas över tid, utforskar konstnären idéer om förändring, identitet och rörelse.

Ockultism inom konsten handlar om hur konstnärer inspirerats av, utforskat eller uttryckt idéer och symboler kopplade till det mystiska, dolda bortom det allmänt synliga eller andliga. Symboler och stämningar används för att uppmana betraktaren att ifrågasätta det kända och närma sig det okända eller andliga.

Ready-mades kallas verk som är konstruerade av objekt som redan existerar, ofta vardagliga och massproducerade, och konstnären har sedan använt objektet som det är i en annan kontext. Begreppet användes första gången av Marcel Duchamp omkring 1915. Duchamps mest kända ready-made är *Fontän* från år 1917.

TRIVSELREGLER FÖR SKOLOR VID MUSEIBESÖK

VÄLKOMNA TILL MODERNA MUSEET!

För att besöket ska bli så bra som möjligt, tänk på följande:

ANSVAR FÖR GRUPPEN

Läraren ansvarar för klassen under besöket i museet. Vi rekommenderar att elevgrupper t o m högstadiet går tillsammans med lärare.

LÅSBARA SKÅP

Kläder och väskor kan förvaras i de låsbara skåpen som finns bakom butiken samt på plan 1.

SKOLMATERIAL

Fråga gärna museivårdarna om vägledning. Det finns skrivplattor att låna. Använd inte väggar eller skulptursocklar som skrivunderlag eftersom det blir märken. Använd endast blyertspennor i utställningssalarna om eleverna behöver teckna eller anteckna.

VAR FÖRSIKTIG I SALARNA

Eftersom det är lätt att stöta till konstverk i salarna ska ryggsäckar, större väskor, paraplyer etc. lämnas i garderoben eller i förvaringsboxarna. För att inte riskera spill på konstverk får man inte dricka eller äta i salarna eller i korridoren utanför. Rör er lugnt i salarna. Visa hänsyn till pågående visningar. Grupper under ledning av Moderna Museets personal har företräde i utställningssalarna. Använd gärna de hopfällbara svarta pallarna som finns i museet och bär dem försiktigt så att konsten omkring inte skadas. Kom ihåg att sätta tillbaka pallen på ställningen.

VARFÖR FÅR MAN INTE RÖRA KONSTEN?

Det är inte tillåtet att röra vid konstverken. Att försiktigt ta på något verk innebär stora skador genom att saltet och fettet på fingrarna alltid orsakar märken på alla material. Museets uppdrag är att bevara konstverken för kommande generationer av museibesökare.

VAR KAN VI ÄTA MATSÄCK?

På plan 1 vid sjösidans entré finns ett matsäcksrum.

FOTOGRAFERING

Det är tillåtet att fotografera i utställningarna utan blix och stativ, och så att det ej stör andra besökare.

MUSEIVÄRDAR

Under ert besök på Moderna Museet kommer ni att träffa museivårdar i informationsdisken eller i utställningarna. Vänd er gärna till dem om ni har frågor om konstverk, utställningar, program eller vill lämna tips och synpunkter.

Utställningen visas på Moderna Museet i Stockholm
26.10 2024 – 11.1 2026

Curator: Lena Essling, intendent Moderna Museet

Texterna är hämtade från utställningens väggtexter som är skrivna av Lena Essling, curator, samt från verkstexter och SÖK I SAMLINGEN, vår konstdataas. De har sammanställts och bearbetats av Helena Åberg, intendent Förmedling.

Mejla gärna synpunkter, idéer och frågor till Helena Åberg, intendent Förmedling, Moderna Museet, Stockholm:
h.berg@modernamuseet.se

BOKA VISNING!

Boka en temavisning eller en visning med workshop av utställningen.

KONTAKT BOKNINGEN

08-5202 3501

telefontid:

tis–fre 10–12

eller maila:

bokavisning@modernamuseet.se

NYHETSBRIV

Vill du veta vad som händer på museet? Anmäl dig till vårt nyhetsbrev här:

<https://www.modernamuseet.se/stockholm/sv/om-museet/kontakt/nyhetsbrev/>

Man Ray, Obstruktion, 1920/1961

Foto: Prallan Allsten/Moderna Museet © Man Ray 2015 Trust/Bildupphovsrätt 2025